

જિનપૂજાવિધિ : મધ્યકાલીન વિધાન

સં. વિજયશીલચન્દ્રસૂરિ

કેટલાક વખત પહેલાં મુનિ શ્રીભુવનચન્દ્રજીને માંડલના ભંડારમાંથી એક ચોપડો (ગુટકો) જોવા મળેલો; તેમાંનાં અમુક પૃષ્ઠોની ફેરોક્સ કરાવી તેમણે મને મોકલેલ, તેમાં આ ‘જિનપૂજાવિધિ’ છે. તેમના લખવા પ્રમાણે આ ગુટકો શ્રીહીરવિજયસૂરિજીના નિકટના સાધુ વા શ્રાવકનો હોવો જોઈએ. અને તેમ હોય તો આ લખાણનું મૂલ્ય ઘણુંબધું આંકવું જોઈએ, કેમકે તે ૧૭મા શતકના ચલણી વિધાનનું લખાણ ગણાય.

આ લખાણમાં આમ તો જિનપ્રતિમાની પૂજાનો વિધિ અને ક્રમ આપવામાં આવ્યો છે. પૂજાવિધિ આમ તો પ્રચલિત જ છે. પરંતુ પ્રચલિત વિધિમાં કેટલુંક એવું પ્રવેશી ગયું છે, જે આ વિધિમાં જોવા નથી મળતું. એવી વાતો તરફ ધ્યાન દોરવાના અભિપ્રાયથી જ આ લખાણ અત્રે પ્રકટ કરવામાં આવે છે.

૧. સ્નાન પૂર્વાભિમુખ બેસીને કરવાનું છે, તે પળ જીવ વિનાની-નિર્જીવ ધરતી પર. ધોતીયું-વસ્ત્ર પહેરવાની ક્રિયા ઉત્તર દિશા ભળી ઊભા રહી કરવાની છે. સાથે વસ્ત્રની સંખ્યા અને સ્વરૂપ પળ લખ્યાં છે.
૨. દેરાસરમાં દાખલ થઈએ ત્યારે પહેલો જમણો પગ અંદર મૂકવો - એ સૂચન ધ્યાનપાત્ર છે.
૩. પ્રદક્ષિણા પરિવાર સહિત, વાજતે ગાજતે, નીચી નજરે, સૃષ્ટિક્રમે કરવાનું વિધાન મળે છે, જે સુજ્ઞો માટે ઉપયોગી ગણાય. વિધિવિધાનમાં કેટલીક ક્રિયાના બે ક્રમ હોય છે : ૧. સૃષ્ટિક્રમ; ૨. સંહારક્રમ. ઉત્તમ અને પોષક વિધાયક ક્રિયા સૃષ્ટિક્રમે થાય. તેથી ઊલટા પ્રકારની ક્રિયા અવઢા-સંહારક્રમે થાય. આ મંત્ર-તંત્ર શાસ્ત્રની રહસ્યની વાત છે. પ્રદક્ષિણા, પૂજા વગેરે ઉત્તમ-પોષક-લાભકારક ક્રિયા છે, તે સૃષ્ટિક્રમે જ થાય. પ્રદક્ષિણા દેતાં આજે સર્વત્ર બોલાતા દૂહાના સ્થાને તે વખતે પ્રાકૃત ૩ ગાથા બોલાતી હતી, તેનું પળ સૂચન અહીં મળે છે. ઉપરાંત, પ્રદક્ષિણા દર્દી શકાય તેમ ન હોય તો પ્રભુ આગળ ઊભા રહી, હાથ જોડી આવર્ત

દેતાં દેતાં ૩ ગાથા બોલીને તે વિધિ સાચવી લેવાનું સૂચન પળ કરેલ છે.

૪. આ પછી દેરાસર પુંજવાનું ઇટલે કે ઝાડુ, પુંજળી વગેરેથી સાફ કરવાનું છે, અને સાથે સાથે બીજાં દેરાસરો (હોય તો)ની ચિન્તા (તેની પૂજાનો પ્રબંધ કરવાની ચિન્તા) કરવાની સૂચના છે.
૫. આ પછી જ સુખડ-કેસર ઘસવાનું છે, તે પળ મુખકોશ બાંધીને જ. તેમાંયે પૂજાનું તથા તિલક માટેનું અલગ કરી મૂકવાનું છે. પછી બધું લઈને ગભારાના દરવાજે જાય, ત્યાં આઠપડો મુખકોશ બાંધીને જ અંદર જાય તેવું સૂચન છે.
૬. અંગપૂજાના આરંભે નિર્માલ્ય-વાસી ફૂલ, કેસર વગેરે ઉતારવાની વાત છે. ઓછું ઉતારવાની વાત નથી. પુરાણાં ઓછાં આજ લગી ક્યાંય મળ્યાં પળ નથી. ૨૦૦-૪૦૦ વર્ષ જૂની આંગી મળે છે તેમાં પળ પાચર, હંસ, મુગટ, કુંડલ, બાજુબંધ, હાર, શ્રીફલ આટલું જ, વધુમાં વધુ, મળ્યું છે; આખું કે ઓછું: ધાતુનું ઓછું નહિજ. પછી પગલાની વાત આવે છે, એમાં દૂધની વાત આવતી નથી. સુગન્ધિત પાણી અને તેમાં સુખડ-કેસર-ફૂલ ત્રણ વાનાનું મિશ્રણ કરવાની અને તે થકી પ્રક્ષાલ કરવાની સૂચના છે. આમાં દૂધ ક્યાંય નથી આવતું. આજે તો દૂધની જ પ્રધાનતા હોય છે. દૂધ ન હોય તો પ્રક્ષાલ અધૂરો-વિધિહીન મનાય છે. ફલતઃ વાસી, કોથળી કે ફ્રોજનાં દૂધનો પળ ઓછો રહ્યો નથી, તે નિતાન્ત આશાતના ગણાય તેમ છે. વળી, આ વિધિમાં જીવોની જયણાની વાત વારંવારે કરી છે; જ્યારે દૂધના કે દૂધમિશ્રિત પગલાથી થતી ચીકાશ, ફૂગ, જીવોત્પત્તિ, તેનાથી આકર્ષાઈને આવતી ગરોળી, ડંદર, વાંદા વગેરેનો ઉપદ્રવ, તે બધાંની પૂજારી દ્વારા થતી હિંસા - આ બધાંનો વિવેક આજના પૂજા-પ્રેરકો તથા પૂજા-કારકો પાસે જોવા મળતો નથી જ.
૭. અંગલૂહણાંની વાત વિગતે સમજાવાયોગ્ય છે. કુલ ૪ અંગલૂહણાં રાખવાં. બે આજે વાપર્યાં, તે કાલે ન વાપરવાં; કાલે બીજાં બે વાપરવાં. એકેક અંગલૂહણું સાડા ત્રણ ગજના માપનું લેવું. તેને કેસર સુખડનો પાસ આપી પીઢાં કરવાનાં છે. વળી તેને સુગંધધર્યાં સ્થાને રાખવાની સૂચના છે.
૮. પગલાનું પાણી તથા નિર્માલ્યભૂત બીજા પદાર્થ ભેગા ન રાખતાં જુદા

રાખવાની સૂચના છે. તેને નિરવદ્ય-નિર્જીવ જમીન પર પરઠવાય; ત્યાં કુંથવા જેવી જીવાત ઉત્પન્ન ન થાય તેની તથા વરસાદ પડે તો ફૂગ ન વઢે તેની દરકાર રાખે; ગમે તેમ નાખે તો પાપ લાગે; તે પદાર્થોને ઓઢંગાય નહિ; આ બધી વાતો વિવેકી માટે ખૂબ પ્રેરણાદાયી છે.

૯. નવ અંગોના કમમાં ખાલ, કંઠ, હૃદય, ડદર- આ અંગોનો સમાવેશ નથી. તેનું કારણ, અહીં બે પગને બે અંગ, બે જાનુ, હાથ, રાખાને પળ ૨-૨ અંગ ગણેલ છે, જ્યારે અન્યત્ર બે પગ, જાનુ, હાથ, રાખાને ૧-૧ (સંયુક્ત) અંગ ગણેલ હોય છે, તે હોવું જોઈએ.
૧૦. ફૂલ પૂજા પળ સૃષ્ટિક્રમે જ કરવાનો વિધિ નોંધપાત્ર છે; મન પાંચે તેમ ગમે તે અંગે ફૂલ ગોઠવવાનાં નથી. ઉપરાંત, ફૂલ કેવાં લેવાં ને કેવી રીતે, તે અંગેના સૂચન પળ ધ્યાનાર્હ છે. આ વાતો આજે કોણ સ્વીકારે- સમજે છે ?
૧૧. પહેલેથી કોઈએ પૂજા કરી લીધી હોય તો તે દૂર કરવી અને આપણે નવેસરથી પૂજા કરવી, તે બાબતનો અહીં સ્પષ્ટ નિષેધ થયો છે. ઘણાને ૮ પ્રકારી પૂજાનો નિયમ હોય છે, તેઓ પૂર્વકૃત પૂજાને રદ કરી ફરી બધું કરવાના જડ આગ્રહી હોય છે, તેમણે આ વિવેક સમજવા યોગ્ય છે. પૂજા કરતાં પ્રતિમાના મુખ પર સુખડનું વિલેપન કરવાની મનાઈ પળ પરમાવાઈ છે.
૧૨. અગ્રપૂજામાં કયો પદાર્થ ભગવાનની કઈ બાજુએ મુકવો તેનો વિધિ ખૂબ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. દીવો જમણે, ધૂપ ડાબે, અને નૈવેદ્ય-ફલ-જલપાત્ર સન્મુખ પ્રતિમાની બરાબર સામે ધરવાનું વિધાન અહીં છે. સાથીયો-સિદ્ધશિલાનું વિધાન નથી; ફક્ત અક્ષતની ૩ ઢગલીઓ જ કરવાનું વિધાન છે; અને છેક છેવટે (અષ્ટ) મંગલ ચોખા વડે આલેખવાનું વિધાન છે. આજે કેટલાક લોકો અષ્ટદ્રવ્યપૂજા પછી માત્ર મંગલદીવો કરે છે, આરતીનો નિષેધ કરે છે. પળ આ વિધિમાં આરતી તથા મંગલ દીવો બન્ને કરવાનું સ્પષ્ટ સૂચન છે.
૧૩. ફલપૂજા તો થઈજ છે, છતાં છેવટે નાઢિયેર ધરવાનું પળ વિધાન છે. ચંદનના થાપા દેવાનું પળ વિધાન છે. વધુમાં, દેરાસરમાં પોતે રહ્યો, બેઠો,

તેના નિમિત્તે (વઢતરરૂપે ?) ઢંડાર મૂકવાનું ંટલે કે ઢંડારમાં નાળું મૂકવાનું વલલક્ષણ વલધાન પળ છે. આજે દરેક દેરાસરમાં ઢંડાર હોય છે, ને તેમાં પૈસા નાલ્લવાનો રલવાજ છે. વઢી, તે પૈસાને નલર્માલ્યપૂજાદ્રવ્ય તરીકે ગળાવાય છે. વઢી, આજે તો સર્વત્ર સાથલયો વગેરે રલ્લીને તે પર ફલાદલની સાથે પૈસા મૂકવાની તથા તેને સ્વહસ્તે ઢંડારમાં નાલ્લવાની પ્રથા છે. તે પ્રથાનું પગેરું પળ અને તેની અયોગ્યતા પળ અહીં આ વલધાન દ્વારા જળાય છે.

લ્લરેલ્લર તો સમગ્ર પૂજાવલધલમાં ધન કે નાળું મૂકીને પૂજા કરવાનું ક્યાંય વલધાન જ નથી. લ્લધે અષ્ટ દ્રવ્યો વગેરે દ્વારા જ પૂજા કરવાની વાત છે. ંટલે નાળું પૂજાદ્રવ્ય (અપકરળ) નહલ, માટે તે નલર્માલ્ય પળ નથી થતું. છતાં ઢંડાર છે, તથા નાળું ઢરવાનું હોય છે, તે શી રીતે ? શા માટે ? તેની સ્પષ્ટતા આપળને આ વલધલમાંના ‘જેતલીવેલા દેહસમાં રહીડ તે નલમલત્ત ઢંડારલ મૂકીડ’ - ં વાક્યથી સાંપડે છે.

૧૪. આ વાક્યના અનુસન્ધાનમાં, આ જ વલધલગત, ંક લીજું વાક્ય પળ પકડવાનું છે : “લ્લળી વેલા ધોતીયાં રલ્લ્લીડ નહીં, રલ્લ્લડ તુ દોષ લાગલ” । અર્થાત્ પૂજાનાં વલ્લો લાંલો વલ્લત પહેરી રલ્લ્લવામાં દોષ કહ્લો છે. આજકાલ કલાકો લગી પૂજાના કપડામાં રહેવાની, પૂજા અપરાંત માલ્લ, વ્યાલ્લ્યાન, સામાયલક, વહીવટી કાર્ય આ લ્લધું કરવાની જે પદ્ધતલ ચાલે છે, તે સામે આ વાક્યો લાલલલ્લીરૂપ છે. સારાંશ ં કે ડ્લાલ્લો સમય પૂજાના કપડે રહેવાય નહલ, ને તે કપડે દેરાસરમાં જેટલો વલ્લત રહે તેના ચાર્જ-વઢતરરૂપે ઢંડારમાં નાળું નાલ્લવાનું રહે.

૧૫. ંક લીજી મહત્ત્વની વાત આ વલધલમાં વર્ળવી છે. તે વાત છે જલપૂજાની. મૂર્તલની જૂની પૂજા અતાર્યા લાદ જે થાય છે તેને પ્રલ્લાલ અપરાંત અલ્લ્લેક ગળવાનો ચાલ આજે છે. આ વલધલમાં તેને પ્રલ્લાલ જ ગળાવેલ છે; તે પળ પ્રતલમાને સ્વલ્લ્લ કરવાની દૃષ્ટલે જ. પછીથી દરેક ૮ પ્રકારી પૂજા કરવાની, તેમાં જલપૂજા પળ કરવાની છે તે ઢગવાન સામે ફલ-નૈવેદ્યની જેમ અને તેની સાથે જલઢરેલું પાત્ર ધરીને-મૂકીને; નહલ કે પ્રતલમાને ન્લવડાવીને. આ વલધ શાસ્ત્ર ગ્રંથોમાં તો મલ્લે જ છે, પરંતુ ૧૭મા સૈકામાં

પણ તે પ્રચલિત હોવો જોઈએ (આજે તો છોડી દેવાયો છે) તેમ આ વિધિગત વિધાન વાંચવાથી જળાઈ આવે છે.

પ્રાંતે, આ વિધિની પ્રતિ મારા પર મોકલતી વચ્ચે લખેલા પત્રમાં મુનિ શ્રીભુવનચન્દ્રજીએ લખેલ કેટલાક મુદ્દા નોંધું તો -

“અષ્ટપ્રકારીનો ક્રમ, નવ અંગ, અક્ષત વગેરે અંગેની તે વચ્ચતની પ્રણાલિકા કંઈક જુદી જ છે. પં. કલ્યાણવિજયજીની ‘જિનપૂજાપદ્ધતિ’નાં કેટલાંક વિધાનોને સમર્થન મળે તેવું આમાં ઘણું છે.... પ્રણાલિકા અને પરંપરાને શાશ્વત જેવી સમજી બેસનારાઓના હાથમાં આ મૂકવા જેવું છે.... અત્યારે જેમ છે તેમ પહેલાં પણ હતું- અર્થાત્ હાલની વિધિ ‘સનાતન’ છે એવી માન્યતા બરોબર નથી.”

લેખની ભાષા મારુગુર્જર એટલે કે રાજસ્થાની (મારવાડી) મિશ્રિત ગુજરાતી લાગે છે. કેટલાક શબ્દોનો સંગ્રહ છેવાડે આપેલ છે.

—X—

પૂજાની વિધિ લિખિહ છહ્ । પૂરવદિસિ બહ્સી અંબોલિ કીજિ ।
ભૂમિકા પુંજીનહ્ જીવ કાજિ । પડે ધોતીઝં પહિરીઝં । પગે ભુઈ અળફરતુ
ઉત્તરદિસિ સામ્હ રહી ધોતીઝં પહિરિઝં અનિ ઉત્તરાસંગ કરિ । તે ધોતીઆ શ્વેત
નિર્મલ ચોખાં । કિરિહિઆં નહી । ફાટા નહી । સાધ્યા નહી । આંતરી સહિત ।
પુરુષ નહ્ ૨, સ્ત્રી નહ્ ૩ ધોતીઆં ॥

પિહિલૂં બારણિ ‘નિસિહી’ કહહ્ । તેળી નિસિહીહ્ મન વચન કાયાઈ
કરી ઘરનું વ્યાપાર નિષેધાઈ । માંહિ પહ્સતાં અભિગમન ચારિ કરીઝં - જિન
પૂજા વ્યતિરેક સચિત્ત છાંડીઝં ૧, અચિત્ત વસ્તુ આભરણાદિક રાહીઝં ૨, મનનું
ઁકાંતપણુ કરીઝં ૩, ઁકસાહિહ્ ઉત્તરાસંગ કરીઝં ૪ । પૂજાનુ ઉપસ્કર સર્વ લેઈ
જઈઝં । પહિલું જિમણઝ પગ માંહિ મુંકીઝ । જગન્નાથનહ્ જિમણહ્ પાસઝં રહીઝં ।
મૂલનાયકનું મૂખ દેહી માથિ હાથ ચડાવી નમતા થિકા ‘નમો જિણાણં’
કહીઝ વાર ૩ । ઁ પાંચમુ અભિગમન સાચવીઝં ॥

પછંહ વાજિત્ર વાજતહ્ પરિવાર લેઈ સૃષ્ટિ પ્રદક્ષિણા ૩ દીજહ્ ।
જગન્નાથના જિમણિ પાસાથી ઢાવિ પાસિ ઁતરીઝ । તિહાં “જયજંતુ કપ્પપાયવ૦”
ઁ ત્રિણિ ગાથા ભળીઝં । નીચું જોતાં મનસાહિ ઁહવું ચિંતવીઝં ‘જ્ઞાન-દર્શન-

चारित्र आराधवानइ काजिइं वलि समोसरणि बिठ चिहुं रूपे तिहां देउं छू ।
जउ प्रदक्षिणानुं ठाम न हुइं तु ऊभु रही हाथ फेरवतु गाथा ३ कहइ । पछइ
देहरं पूंजइं । वली बीजा देहरानी चिंता करइं ॥

मुखकोश बांधी सूकडि केसर घसि पूजानी अनि तिलकनी जूजूई
ऊसारि पूजानु ऊपसकर सघलु लेई ऊभुं थाइ । गभारानि बारणि जईनइ
निसिही बीजी कहि । पंचांग प्रणाम करि वार ३ मस्तक भुइ लगाडइ । 'नमो
जिणाणं' कहइ । पछइ आठपुडु मुखकोश करि, जिम मुखनु सास अनि
नासिकानुं सास प्रतिमानइ न लागइं ॥

हवि अंगपूजा लिखीइ छइ । जगन्नाथनु निर्माल्य ऊतारीइं । पछि
पुंजणीइ प्रतिमा पुंजीइ । जीवनी यतना कीजइ । पषालनि सुगंध पाणी
करीइं । माहिं सूकडि केसर फूल मुंकी कलश भरीइं । पछइ प्रतिमा प्रनालीइ
बाजोठि अथवा थाली ऊपरि ऊंची मुंकीइं । कलश बिहुं हाथि लेई-

बालत्तर्णमि सामिअ ! सुरगिरिसिहरंमि कणयकलसेहिं ।

तिअसासुरेहिं न्हविउ ते धन्ना जेहि दिट्ठो सि ॥

अथवा 'स्नातस्या०' गाथा एक मुखि ऊचरतु ढालि । पछइ वालाकूचीइ
मइल दलि शुद्ध कीजि । तिह्वार पछी अंग लूहीइ । ते अंगलूहणा २ कीजि ।
ते अंगलूहणा सूकडि केसर पीलां कीजइ । सुगंध ठामि मुकीइ । सुहाली
भेरवना सष(प?)२ कीजि । एक दिनना अंगलूहणां बीजि दिनि वासी
मूकीइ । एवं अंगलूहणा ४ कीजि । पषालपाणी निर्माल जूजूआ राखीइ,
निखद्य भूमिकाइं परठवीइं । उलंडाईं नही । तिहां कुंथुआदिक जीव ऊपजइ
नही तिम करीइ । वरसातमाहिं कल (फूल) न वलि तिम करीइ । भावि
तिम नाखीइ तु आशातना लागि ॥

पूजा करता भणीइ नही, वात न कीजि, षणीइ नही । एकाग्र चित
पूजा उपरि राखीइं । सूकडि केसर कर्पूर लेई नवांगि सृष्टि पूजा कीजि । पग
२ जानु ४ हाथ ६ षभा ८ मस्तक ९ । पछइ आभरण चडावीइ । पछि सृष्टि
फूल चडावीइ । ते फूल अखंडित अम्लान काप्यां नही, जीवे खाधां नही,
सर्व जाति, रूडि वस्त्रि घाली रूडे परि आप्या, एहवा चडावीइ । प्रथम
मूलनायक पूजीइं । मूलनायकनि विशेष पूजा कीजि । जउ पहिलू विशेष

પૂજા કીધી હુઠ તુ આપણ ન ડતારીંડં । તે ડપરિ આપણ કરીંડં । જડ ઘણી વેલા થઈ હુઠ તુ ફૂલ કરમાણા હુઠ તુ ડતારી વિશેષ પૂજા કરીંડં ॥

પછી સૃષ્ટિ સૃષ્ટિ સઘલી પાસાની પ્રતિમા પૂજીડં । પછિ બાહિરલા ચડમુખની પૂજીડં । પછિ મંગલ ચૈત્ય પૂજીડં । પ્રતિમાનિ મુખિ સૂકડિ કાંડિ ન લગાડીંડં । રૂડિ આસનિ બડસી પ્રતિમા પૂજીંડં ॥

હવિ અગ્રપૂજા લિખીંડં છંડં । દીવુ જગન્નાથનિ જિમણિ પાસિ મેહલીંડં । નૈવેદ્ય ધાન ઘૃત પકવાંન ફલ પાંણીડં ધરિડં ઢાજન જગન્નાથ નડ સામું ઢોઈંડં । અને ચોખાના ત્રિણિ પુંજ આગલિ કરીંડં જગન્નાથનિ ઢાવિ પાસિ ધૂપ ડુઘેવીંડં । પછિ આરતી મંગલેવુ ઘોનુ કરીડં । પછિ ગીતવાજિત્ર વાજતિ સૃષ્ટિ વાર ૩ આરતી ડતારીંડં, મંગલેવુ વાર ૩ ડતારીંડં । પછિ ચમર ઢાલીંડં । પછિ ઢંઢારિ મૂકીંડં ॥ જેતલી વેલા દેહરામાં રહીડં તે નિમિત્ત ઢંઢારિ મૂકીંડં । નાલિકેર ઢોઈંડં । ચંદનના હાથા દીજીંડં । તુંડુલના મંગલ આલેખીંડં ।

હવડ ઢાવપૂજાનિ અવસરિ ત્રીજી નિસીહી કહીંડં । રંગમંડપિ આવી ચૈત્યવન્દન કીજિ । ઘણી વેલા ધોતીયાં રાખીંડં નહી । રાખીંડં તુ દોષ લાગિ ॥

અતલા પૂજાના ડપસ્કર જોઈંડં : દેહરાસર હાથ ઢડઢ ડંચડ માંડીડં । ચંદ્રૂઓ ડપરિ બાંધીંડં । કલસ ૧ ધૂપધાણું ૧ બાજોઢ ૧ ઢંઢાસણડં ૧ કાજાડઢરણી ૧ વલી ૧ કલસીડ ૧ પાણી ઢોવાનિ સીપ ૧ સૂકડિ ડસારવા વાસકુંપી ૧ વાસ ઘાલવા ઢાબડી ૧ કેસર ઘાલવા ઢાબડી ૧ અગરુની ઢાબડી ૧ વાસ ઘાલવાની ઢાબડી (?) કપૂર ઘાલવા થાંટ ૧ પુંજણી ૧ વાલાકુચી ૧ ઢાબડુ ૧ આંગલૂહણા ઘાલવા ઢાબડો ૧ ચોખા ઘાલવાનિ ઢોડીડ ૧ નિર્માલ ઘાલવાનિ ઢાલરિ ૧ તાલજોડું ૧ દીવુ ૧ પીતલનુ, આરતી ૧ મંગલેવુ ૧ પાટલુ ૧ બિસવાનુ, દીવી ૧ લાકડાની તથા પીતલની, સૂકડિનું ગાઢીડ ડરસીડ ૧ ચંગેરી ૧ ફૂલ ઘાલવાની । ધોતીઆ જોડું ૧ મુખકોશ ૧ પડે ધોતીડ ૧ આંગલૂહણા ૪ ગજ સાઢા ત્રીણિના, હાથલૂહણું ૧ ગજ ૧ ંકનું અનિ પધાલલૂંહણું ગજ ચ્યારિનૂ, ત્રાબાનુ ઘડુ ૧ પાણી ઘાલવાનિ, ગલણું ૧ ગલવાનિ, ગલણું ૧ ને વાનિ । છત્ર ૧ ચામર ૨ ।

પાંચ પ્રકારે પૂજા - સૂકડિ કેસર ૧ ફૂલ ૨ આષે ૩ દીવુ ૪ ધૂપ ૫॥ આઢ પ્રકારે પૂજા - સૂકડિ કેસર ૧ ફૂલ ૨ દીવુ ૩ આષે ૪ નૈવેદ્ય

५ फल ६ पाणी ७ धूप ८ ॥ सतरे प्रकारे पूजा - न्हवहण विल्हेवण १, चक्षु २ वा वस्त्र, छूटां फूल ३, फूलनी माला ४, वर्णक फूल ५, कर्पूर चूर्ण ६, आभरण ७, फूलहरं ८, फूलपगर ९, आरती-मंगलेवु १०, दीवु ११, धूप १२, नैवेद्य १३, फल १४, गीत १५, नृत्य १६, वाजित्र १७ ॥ एकवीस प्रकारे पूजा - पषाल १ विलेपन २ वस्त्रयुगल ३ वास ४ फूल ५ आभरण ६ धूप ७ दीप ८ फल ९ अक्षत १० नैवेद्य ११ पानीय १२ पांने १३ सोपारी १४ छत्र १५ चामर १६ वाजित्र १७ गीत १८ नाटक १९ स्तवस्तुति २० कोशवृद्धि २१ ॥

शब्दकोश

अंगोलि	स्नान
पुंजीनइ	पुंजीने-जीवरक्षा थाय
	तेम साफ करीने
भुई	भोंय-भूमि
उत्तरासंगे	ऊपरणुं-खेस वस्त्र
किरिडिआं	जर्जरित के करेळियां वाळ्यां (?)
साध्या	सांधेलां
आंतरी	वस्त्रने छेडे थोडाक तार काढीने छेडा काढवा ते
पूजाव्यतिरेक	पूजा सिवायनुं
एकसाडिड	एकवडो (खेस)
उपस्कर	सामग्री
सृष्टि	सृष्टिक्रम एटले आपणे डाबेथी जमण जवुं ते, प्रभुने जमणेथी डाबे.
चिहुं रूपे	घार 'मुखे - चौमुख रूपे
मुखकोश	मोढा पर बांधवानो रुमाल
सूकडि	सुखड-चंदन
जूजूई	जुदी जुदी
ऊसारि	काढी, राखी
आठपुडु	रुमालना आठ पड(करवा)

निर्माल्य/निर्माल	गई कालनी पूजा-वासी पूजानो उतारो
यतना	जीवहिंसा न थाय तेनी चीवट
पषाल	प्रक्षालन
पनालीइ	प्रणाळ-नीकवाळो
वालाकूची	सुगंधी वाळानी जूडो
आंगलूहणा	अंग लूछवानां वस्त्र
सुहाली भेरवना	—
सपर/सपर	सुंदर/सुपेरे
निखद्य भूमिका	निर्जीव धरती
उलंडाई	ओळंगाय
कुंथुआ	झीणी जीवात
फूलि-	फूग
भावि	जाणी बूझीने
आशातना	दोष/पाप
भणीइ	भणीए/बोलीए
षणीइ	खोतरीए-खंजवाळीए
सृष्टिपूजा	प्रभुने जमणेथी डाबे पूजा
पासानी	पाषाणनी(?)
मंगलेवु	मंगलदीवो
भंडारि मूंकीइं	पैसा मूकवा
हाथा	हाथना थापा
तुंदुल	चोखा-अक्षत
डालरि	वासण विशेष(?) सूंडली-टोपली-(म.गु.श.को.)
तालजोडु	पंखो(?)
गाठीउ	टुकडो
उरसीउ	घसवानो पत्थर-ओरसियो
थांट	-टाट (तासक)(?)
पषाल लूंहणुं-	भोंयलूछणुं
नेवानि	—